

L'estructura ocupacional d'una ciutat pre-industrial: València, segle XVIII

per Fernando Díez R.

La reconstrucció de la xarxa ocupacional de la ciutat de València en el set-cents ens ofereix una imatge que trenca amb algunes idees preestablertes. És la imatge d'una ciutat amb una forta personalitat *urbana* que descansa en una estricta diferenciació dels espais ocupacionals de dins i de fora del recinte de la ciutat, el primer, definit pel fet de ser el territori gairebé exclusiu dels treballs, les ocupacions i les activitats típicament urbanes, i el segon pel seu especial caràcter rural, que li dona la particularitat agrícola de la comarca de l'Horta. Es fa difícil trobar, en el poblament peninsular de l'època, una diferenciació tan neta entre ciutat i camp circumdant. Pel que sembla, la norma és l'amalgama, en proporció sempre significativa, de les ocupacions agràries, artesanes i comercials en el si de la població estrictament urbana. D'altra banda, és la imatge d'una ciutat que, havent crescut d'una manera molt intensa en el set-cents, conserva potent l'estructura dels oficis menestrals, circumstància que dona a l'àmbit ocupacional un fort aire pre-industrial.¹ Encara és ben lluny que el procés de *proletarització* s'abati sobre els treballadors urbans i que aquest grup majoritari el senta com una amenaça.

L'estructura ocupacional de la València del set-cents pot ser reconstruïda a partir dels veïnats del 1727 i del 1776 i dels censos del 1787 i del 1802.² Per a una correcta interpretació de les dades que ens proporcionen els veïnats, cal recordar que en aquests recomptes hi ha censats *veïns*, caps de família

1. La població de València passa a ser més del doble entre el 1716 i el 1787, amb un creixement anual acumulatiu en aquests 71 anys d'11,7 %. Els habitants que viuen dins el recinte de la ciutat passen d'uns 33.000 l'any 1716 a uns 72.000 el 1787. Entre aquesta darrera data i el 1802 la població tendeix a estabilitzar-se. Aquest important creixement reposa en un intens corrent immigratori (R.F. Díez, *La población de la ciudad de Valencia en el s. XVIII. Censos y Vecindarios*, dins *Estudis sobre la població del País Valencià* [València 1988]).

2. Arxiu Municipal de València (AMV), *Censos y Vecindarios*, veïnat del 1727, secc. 1a., classe 1a., B, 2; veïnat del 1776, secc. 1a., classe 1a., B, 3; cens de població del 1802, secc. 1a. A. Les dades del cens del 1787 s'han extret de J.E. CASTELLÓ TRAVER, *El País valenciano en el censo de Floridablanca, 1787* (València 1976). Els veïnats són força útils per a l'objectiu que ens proposem, atès qui hi figura, per a gairebé tots els registrats, l'activitat laboral que exerceixen reflectida detalladament. Els agents censals hi anoten les ocupacions, salvaguardant així la rica realitat ocupacional de la ciutat, fet que contribueix a l'homogeneïtat i facilita la comparació de les dades. En els censos estatals l'estructura ocupacional es reflecteix d'una manera molt més imperfecta, traduïda a criteris de classificació imposats per a tot el territori

o titulars de llar. Quant a la població treballadora urbana, és normal que siguem precisament els mestres i els oficials d'ofici –sobretot els primers– els que tinguen més facilitats per a constituir una família. Això vol dir que el percentatge censat d'efectius dels oficis menestrals serà generalment més alt que el de la població treballadora no qualificada. De tota manera, les xifres que donen els veïnats per a cada ocupació no les podem considerar en cap cas com a absolutes, sinó com una mostra, força representativa, que ens permetrà valorar la importància de les diverses ocupacions respecte als treballs urbans i la seua evolució al llarg dels trenta-nou anys que separen tots dos recomptes. Així mateix, convé tenir present que, a causa de la mateixa finalitat de cada un d'aquests veïnats, es produeix una ocultació d'alguns grups professionals.

Els censos del 1787 i del 1802 van ser realitzats amb la voluntat de censar individualment tota la població. Les seues dades per a establir l'estructura ocupacional són numèricament més pròximes a la realitat, però, pel que fa a les ocupacions concretes, són molt menys definides. Hi apareix enregistrat el grup dels domèstics, del qual no hi ha dades en els veïnats; tanmateix, hi ha mancances i desajusts que és preferible tractar, de manera particular, quan serà oportú.

L'escassa rellevància del treball agrícola i jornalier

La primera característica de l'estructura ocupacional de la València del set-cents és l'escassíssima importància del grup dedicat, part dedins de la muralla, a les activitats agropecuàries. El recinte urbà és un espai dominat per les ocupacions específiques de la ciutat: oficis artesans, servei domèstic, comerç, administració, professions liberals i clero. La terra conreada de l'Horta és, en gran part, en mans de propietaris de la ciutat, però la treballen agricultors i jornaliers que viuen majoritàriament més enllà de les seues muralles. Sovint s'ha suposat que, per tal com València és situada en un territori agrícola ric, el sector primari havia d'ocupar un lloc important entre les ocupacions de la ciutat. No solament no era així, sinó que, segons totes les fonts que utilitzem, el seu pes específic en relació amb el total de la població urbana era molt exigü. El segon tret és el desenvolupament limitat que el treball masculí sense qualificació –el treball jornalier químicament pur– assoleix muralles endins.³

estatal; és per això que sorgeixen dificultats a l'hora d'assignar-los grups reals de treballadors i professionals. En aquest respecte, tindrem ocasió d'evidenciar alguns problemes pràctics, que de vegades han donat lloc a una interpretació incorrecta de les dades i, doncs, a falsejar d'arrel l'estructura ocupacional resultant.

3. Per veure la participació de la ciutat en la propietat de la terra de l'Horta, *vid.*

En els veïnats del 1727 i del 1766 es constata la feble presència de les ocupacions agropecuàries a la ciutat; però per a aquest propòsit és molt més fiable el primer que no el segon. Doncs bé, si sumem, per al 1727, la població llauradora i els jornalers enregistrats –suposant que una bona part d'aquests realitzaven temporalment treballs agrícoles–, aquest grup representa el 7% d'allò que anomenaríem *població productiva* (4.924 veïns en aquest recompte).⁴ El cens de Floridablanca presenta greus insuficiències pel que fa a la població del sector primari i a la població jornalera en general. El nombre de llauradors que proporciona és clarament inacceptable i, quant a jornalers, el grau d'imprecisió de les ocupacions i qualificacions dels registrats en aquesta rúbrica és total, inclosos els oficials gremials.⁵ El cens del 1802 amb prou feines inclou llauradors, però enregistra 635 jornalers, i els diferencia del treball assalariat qualificat dels oficis. Els jornalers hi representen un 5,5% del total de la *població productiva* (11.691 efectius), però és impossible precisar quants es dedicaven, principalment, a treballs agrícoles.

Podem contrastar la informació dels censos i dels veïnats amb una font diferent, de la qual s'han conservat algunes mostres. Es tracta de les *Matrículas de vecinos* que es van elaborar a partir dels anys setanta del set-cents.⁶ En tres barris populars de la ciutat, sobre un total de 1.218 caps de família matriculats, dels quals coneixem la situació socio-professional, només 52 són llauradors, és a dir, un 4,2%. En aquestes mateixes *Matrículas* hi ha enregistrats solament 14 caps de família jornalers o peons. En l'únic barri extramurs de què es conserva la *matricula*, la situació hi canvia substancialment: de 120 caps de família enregistrats, 45 són llauradors (el 37,5%) i 30 jornalers (el 25%).

Totes les dades assenyalen la feblesa numèrica dels ocupats en el sector primari en la ciutat, la qual cosa n'enforteix el caràcter pròpiament urbà, ja

HERNÁNDEZ i ROMERO, *Feudalidad, burguesía y campesinado en la Huerta de Valencia* (València 1980). La importància del treball agrícola i jornalero en la ciutat és desorbitat per la particular interpretació que Castelló Traver ha fet de les dades sobre població jornalera urbana del cens de Floridablanca, el qual l'ha assignada globalment al sector agrari, cosa que és del tot improcedent, com veurem més endavant.

4. Per *població productiva* s'entén la que forma el conjunt d'aquells que es dediquen a les activitats agrícoles, ramaderes i pesqueres, els que treballen en el sector de transformació de béns i els que es dediquen al comerç i als transports. La indeterminació productiva del grup dels domèstics ha pesat a l'hora de no incloure'ls en aquest gran grup, per bé que certament és una decisió discutible. El veïnat del 1727 enregistra un total de 64 llauradors i 274 jornalers.

5. Les insuficiències del dit cens en aquest punt han estat assenyalades per P.VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona 1964-68), vol. III, ps. 45 i ss., i per A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Sociedad y Estado en el siglo XVIII español* (Barcelona 1976), p. 403.

6. AMV, *Matrículas de Vecinos*, secc. 1a., classe 1a. quarter de Sant Vicent, b. 6a. (1777); quarter del Mercat, b. 2n. (1776); quarter de Sant Vicent, b. 1r. (1770); quarter dels Serrans, b. 6a. extramurs (1770 i 1781).

que delimita una autèntica frontera ocupacional entre l'espai emmurallat i l' ampla horta circumdant.⁷ Creiem que es pot sostenir que la forta especialització agrícola de l'Horta –comarca amb condicions privilegiades per al conreu– fos la causa principal d'aquesta diferència ocupacional tan neta. L'Horta manté, durant el set-cents, una densitat de població important, tant agrupada en poblacions com dispersa pel seu territori, que assolía l'any 1787 els 77 h/km², sense tenir en compte la ciutat. Aquesta especialització en l'ocupació pròpia dels dos àmbits, el rural i l'urbà, degué tenir els seus efectes en el corrent immigratori i ajudaria a explicar les més baixes taxes de masculinitat de la ciutat, ja que són les dones les que troben dins el seu recinte un sector laboral, el domèstic, molt desenvolupat, que s'acomoda a la recepció de població empobrida, sense qualificació laboral i amb escasses possibilitats d'obtenir-ne.

Quant al treball jornalier mancat de qualificació, per bé que l'assumpte és complex i difícil d'aclarir, totes les dades assenyalen, en efecte, una importància relativament minsa que hi té la part de dins la muralla. De nou, des d'aquesta perspectiva, el servei domèstic adquireix la màxima importància com a «mercat de treball» molt poc exigent en capacitacions, però amb un marcadíssim caire femení. L'escassa importància del treball agrícola en la ciutat, inclòs el realitzat a jornal, faria de la construcció la principal font de mà d'obra masculina sense qualificació: els peons. Quan valorarem la importància del treball menestral, cosa que farem tot seguit, comprendrem que una bona part del treball masculí que es generava en la ciutat era vedat per a la població adulta no integrada en l'estructura d'ofici.

La població menestral: el territori dels gremis

Els veïnats del 1727 i del 1776 ens ofereixen el desplegament complet de la panòplia gremial. En el set-cents hi ha 41 institucions gremials constituïdes dins la ciutat, a part els gremis que no poden ser classificats en el sector de transformació de béns, com és ara el dels pescadors, cirurgians, corredors de llotja, etc. Més endavant veurem que els oficis agremiats copen quasi

7. Aquesta personalitat, tan decididament urbana, no és normal a les ciutats espanyoles de l'època. Alacant, al llarg del set-cents i la primera meitat del vuit-cents, disposa d'un grup de població dedicat al sector primari que representa al voltant del 40% del conjunt dels tres sectors econòmics clàssics (E. GIMÉNEZ LÓPEZ, *Alicante en el siglo XVIII* [València 1981], p. 187). A la Saragossa del 1723 la població del sector primari assoleix el 25% del total de veïns censats (MAISO I BLASCO, *Las estructuras de Zaragoza en el primer tercio del siglo XVIII* [Saragossa 1984], p. 85). L'any 1717 Barcelona presenta també percentatges superiors de població del sector primari –un 10,5% del total dels censats–, si bé ací la proporció s'acosta més al cas valencià (NADAL I GIRALT, *Barcelona en 1717-18. Un modelo de sociedad preindustrial*, «Homenaje a D. Ramón Carande» [Madrid 1963], p. 289).

QUADRE 1. *Població agremiada a la ciutat de València segons els veïnats del 1727 i del 1776*

<i>col·legis/gremis</i>	1727	<i>índex de creixement</i>		<i>percentatges</i>	
		1766	(1727=100)	1727	1766
obriers de vila	114	204	178,94	3,40	3,19
espardenyers i esparters	96	124	129,16	2,86	1,94
armers i els seus braços ¹	46	85	184,78	1,37	1,33
boticaris	37	34	-	1,10	0,53
calderers	13	23	176,92	0,28	0,36
caixers	10	19	190,00	0,29	0,29
picapedrers	9	34	377,77	0,26	0,53
fusters	167	244	146,10	4,99	3,82
cerers i confiters	58	60	103,44	1,73	0,94
cistellers i pentiners	15	30	200,00	0,44	0,47
matalassers	20	14	-	0,59	0,21
cordoners, cinters i galoners	106	193	182,00	3,16	3,02
talladors	49	90	183,67	1,46	1,41
corretgers	34	34	-	1,01	0,53
corredors d'orella i l.	41	36	-	1,22	0,56
poalers i boters	16	12	-	0,47	0,18
adobers	56	63	112,50	1,67	0,98
escopeters, llanterners, manyans	59	97	164,40	1,76	1,52
guanters	46	40	-	1,37	0,62
ferrers i manescals	31	41	132,25	0,92	0,64
forners	133	233	175,18	3,97	3,65
xalmers	37	51	137,83	1,10	0,79
moliners ²	-	15	-	-	0,23
drapers	-	11	-	-	0,17
pastissers	8	13	162,50	0,23	0,20
paraires	103	114	110,67	3,07	1,78
argenters	99	116	117,17	2,95	1,81
polvoristes	2	20	100,00	0,05	0,31
fabricants de roba	99	118	119,19	2,95	1,85
sastres	200	378	189,00	5,97	5,92
soguers	111	174	156,75	3,31	2,72
barreters	22	60	272,72	0,65	0,94
teixidors de lli	113	73	-	3,37	1,14
velluters	788	2514	319,03	23,55	39,42
tintorers de seda	58	99	170,68	1,73	1,55
toquers i velers	50	51	102,00	1,49	0,79
torcedors de seda	153	343	224,18	4,57	5,37
torners	30	37	123,33	0,89	0,58
traginers	26	16	-	0,77	0,25
abaixadors	11	16	145,45	0,32	0,25
sabaters	254	423	166,53	7,59	6,63
blanquers	26	24	-	0,77	0,37
<i>totals</i>	3.346	6.376		100,00	100,00

1. El gremi d'armers inclou també els espasers, cadirers, dauradors i freners.

2. Hi figuren els moliners veïns de la ciutat. La majoria ho eren de la P.C. Es van constituir gremi l'any 1744, i per això no consten per al 1727.

totalment l'activitat del sector secundari i que hi ha pocs oficis, i febles numèricament, que no han assolit durant aquest segle aquest tipus d'institucionalització. La població agremiada se situà al llarg de la centúria entre el 60% i el 80% del conjunt de la *població productiva*, amb un augment progressiu del seu pes específic a mesura que passaven els anys.

Al quadre 1 hi ha les dades que tots dos veïnats proporcionen sobre la població agremiada. Val a dir que no es pretén de fer-ne una lectura absoluta, però sí que ens en donen una mostra prou àmplia que preserva la tendència de l'evolució de la població gremial entre ambdues dates.

La primera conclusió que se'n pot traure és el fort creixement de la població agremiada, que passa de 3.346 efectius censats el 1727 a 6.376 l'any 1776: gairebé es dobla en tan sols trenta-nou anys. No oblidem que els veïnats comptabilitzen les categories professionals de mestres i oficials i, en cap cas, els aprenents, que, per la seua pròpia condició socio-laboral, són població dependent, no inclosa en aquest tipus de registres. L'important augment de població gremial coincideix amb el període de major expansió de la ciutat, tant des del punt de vista demogràfic com econòmic, en el segle XVIII.

QUADRE 2. *Els gremis valencians classificats per creixement o recessió entre el 1727 i el 1766 (1727=100)*

<i>creixement alt</i> + 175	<i>creixement mitjà</i> 120 - 174	<i>creix. feble i estable</i> 100 - 119	<i>recessió</i>
picapedrers (377,7)	tintorers de seda (170,6)	fabricants de roba (119,1)	blanquers (92,3)
velluters (319,0)	sabaters (166,5)	adobers (112,5)	boticaris (91,8)
barreters (272,7)	pastissers (162,5)	paraires (110,7)	guaners (86,9)
torcedors de seda (224,1)	soguers (156,7)	cerers i conf. (103,4)	boters (75,0)
cistellers i pent. (200,0)	fusters (146,1)	toquers i velers (102,0)	matalassers (70,0)
caixers (190,0)	abaixadors (145,4)	corretgers (100)	teixidors de lli (64,6)
sastres (189,0)	xalmers (137,8)		
talladors (183,6)	ferrers (132,2)		
cordoners, cinters			
i galoners (182,0)	espartenyers (129,1)		
obrers de vila (178,9)	torners (123,3)		
calderers (176,9)	argenters (120,4)		
forners (175,1)			

La segona conclusió que en traiem és el caràcter diferencial del creixement, amb notables divergències segons els oficis de què es tracte. Al quadre 2 es classifiquen els gremis en quatre categories, que en mesuren el creixement en aquests mateixos anys. S'hi pot observar el potent dinamisme de tots els oficis que integren la sederia –velluters (art major de la seda); cordoners, cinters i galoners (art menor de la seda); torcedors de seda i

tintorers. Ens trobem davant de la principal activitat econòmica de la ciutat, la que li dona el seu caràcter industriós i la converteix en un dels primers centres tèxtils d'Espanya.

Un segon grup de gremis amb un fort creixement són els vinculats als subsectors de l'alimentació, del vestit, del calçat i de la construcció –talladors (carnissers) i forners, sastres i sabaters, obrers de vila i picapedrers. Tots aquests oficis estan estretament lligats a la demanda interior, alimentada per l'evolució econòmica i l'important creixement de la població urbana.

L'escàs creixement dels argenters i adobers, de què donen testimoni els veïnats i les fonts internes dels mateixos oficis, és a causa de les condicions internes d'organització i de control del treball i de la producció, que mostren la capacitat del sistema gremial, en casos concrets, per a frenar un creixement de la població agremiada que encara és en condicions d'experimentar una clara expansió demogràfica i una relativa expansió econòmica.⁸

Els gremis tèxtils més tradicionals –paraires (teixidors de llana) i teixidors de lli i cànem– es mantenen estables –és el cas del primer– o bé perden població –com el segon. Aquests gremis patien una gran competència per part de les fabricacions d'aquests mateixos tèxtils que es feien a les zones rurals, fora de la seua jurisdicció. Amb tot, no convé mantenir una posició terminant sobre aquest punt, ja que es pot sospitar que, si més no en el cas dels paraires, la decadència evident del gremi no va acompanyada, en la ciutat, d'una tendència paral·lela en l'exercici de l'ofici.

Els veïnats donen, doncs, una imatge força perfilada del treball agremiat. Ja s'ha esmentat el pes específic dels diversos gremis seders i el seu significatiu avanç en el conjunt dels oficis agremiats valencians: ells sols representen el 33% de la població agremiada l'any 1727 i el 49,3% el 1776. Davant aquest impressionant pes específic de la sederia, els restants oficis ocupen posicions força més modestes. Destaquen els de la construcció –obriers de vila i fusters–, els de l'alimentació –forners, en concret– i els del vestit i el calcer –sabaters i sastres. Globalment, aquests oficis apleguen el 25,9% de la població agremiada el 1727 i el 23,2% el 1776. La resta dels gremis –32 de 41– es reparteixen el 41,1% dels agremiats el 1727 i el 17,5% el 1766. Recordem que aquestes xifres només comprenen els mestres i els oficials, si poguéssim quantificar els aprenents, no creiem que les proporcions variarien substancialment i, no cal dir-ho, és segur que la sederia veuria augmentats encara més els percentatges en ambdós anys.

Aquestes dades confirmen el pes de la indústria sedera en la València del set-cents i indiquen l'important paper que té en l'evolució demogràfica i econòmica de la ciutat. El fet que en el segle XVIII, d'entre les ciutats més

8. D. GARCÍA CANTÚS, *El gremio de plateros de Valencia en los siglos XVIII y XIX* (València 1985); F. DíEZ, *Viles y mecánicos, Trabajo y sociedad en la Valencia preindustrial* (València 1990), ps. 60 - 67.

importants de la monarquia, València siga, junt amb Barcelona, la que presenta un dinamisme demogràfic més accentuat, és en estreta relació amb l'expansió que dins el seu recinte experimenta aquesta activitat econòmica, que no solament se sustenta en el treball agremiat, sinó que utilitza sistemàticament una amplíssima força de treball auxiliar extragremial.

La informació que els veïnats aporten sobre la categoria professional dels agremiats, mestres i oficials, és deficient. Tots dos registres pequen de defectuosos pel que fa als oficials atès que, en registrar els titulars de llar, la categoria dels mestres té més possibilitats de ser enregistrada que la dels oficials, a causa d'unes millors condicions per a l'accés al matrimoni i a fundar una nova família. D'altra banda, el veïnat del 1766 no diferencia, en nombrosos casos, tals categories. Les proporcions globals d'oficials respecte a mestres que ens ofereixen aquests registres són clarament deficientes.⁹ Això no obstant, podem destacar-ne algunes dades parcials especialment significatives.

Certament, el pes dels oficials creix en el conjunt dels gremis al llarg d'aquests 39 anys. Mentre que en l'any 1727 els oficials enregistrats representen el 15,6% dels agremiats censats, el 1766 el percentatge havia pujat al 33,7% —per a aquesta data tan sols es consideren els que efectivament s'hi registren com a oficials. Són xifres sempre a la baixa. Particularitzant en alguns gremis, podem remarcar importants increments d'aquesta categoria gremial en el cas dels obrers de vila, paraires, velluters, fusters, espartenyers i torcedors de seda.¹⁰

Una vegada remarcant l'augment dels oficials, cal dir que el pes d'aquesta categoria gremial varia enormement segons els oficis. N'hi ha que gairebé no tenen oficials o un nombre molt baix. Aquest fet no és atribuïble a les mancances pròpies dels veïnats, sinó que resulta de la mateixa organització interna del treball i de la producció en els diversos oficis. Hi ha, però, d'altres gremis en què les proporcions d'oficials són importants, fins al punt que en alguns arriben al 50% del total d'efectius censats o a percentatges propers a aquest.¹¹

Malgrat el creixement significatiu d'oficials en els oficis ressenyats, les proporcions d'oficials respecte a les de mestres es mantenen en quantitats

9. El veïnat del 1727 comptabilitza 2.823 mestres i 523 oficials. El de 1766, molt menys precís a l'hora de designar la categoria laboral, enregistra 2.685 mestres, 1.216 components de gremis per als quals no s'especifica la categoria i 1.983 oficials.

10. Comparant les xifres d'oficials dels veïnats del 1727 i del 1766, hi trobem augments molt importants en el cas dels velluters (673,1%), torcedors de seda (516,6%), fusters (253,8%), obrers de vila (243,1%), paraires (213,6%) i espartenyers (204,3%).

11. L'any 1766 aquests percentatges són assolits pels obrers de vila (52,4%), soguers (44,8%), forners (43,3%), velluters (42,8%), paraires (41,2%). Amb un nombre d'oficials molt exigü o inexistent hi ha els gremis dels armers, adobers, guanters, fabricants de roba i torners.

modestes. En el millor dels casos arriben a igualar la xifra d'aquests darrers. Som ben lluny del que s'esdevé a d'altres ciutats europees, on, segons els oficis, els oficials o els obrers menestrals qualificats aconseguen evolucions ben distintes.¹²

En la València del set-cents hi ha tot un seguit d'oficis en el sector de transformació de béns que no es troben agremiats. Els oficis artesans extragremials hi són escassos, i els efectius que mobilitzen, poc importants.¹³ En el subsector extragremial s'aprecia un creixement lleugerament inferior al que experimenta el conjunt dels oficis agremiats; es passa de 145 a 250 veïns enregistrats. Els oficis no agremiats representen l'any 1727 un 13,7% de la població del sector secundari agremiada i censada en el veïnat. L'any 1776 han perdut pes específic i el percentatge baixa al 10,5%.

QUADRE 3. *L'estructura ocupacional de València segons el cens de Floridablanca (1787)*

I		III	
fabricants i artesans	6.050	capellans rectors	14
jornalers	5.939	beneficiats	479
llauradors	235	tinents de rector	12
comerciants	720	ordenats menors	22
total	12.944	síndics religiosos	10
domèstics	4.160	depen. inquisició i croada	22
		acòlits i sagristans	72
		total	631
II		IV	
administració civil	413	comunitats (pobl. institucional)	4.522
advocats	264		
escrivans	169		
metges i cirurgians	25		
militars	235		
total	1.106		

Font: J.E. CASTELLÓ TRAVER, *El País Valenciano en el censo de Floridablanca, 1787* (València 1976).

12. En el cas de Lió, en la branca dels tèxtils i vestit, excepte la sederia, la proporció d'oficials en relació amb el conjunt de la població dels respectius oficis –mestres i oficials– és del 78,4%. En la construcció, els oficials representen el 76,3%. El cas més cridaner és el dels barreters, amb un percentatge que se situa en el 94,4% (M. GARDEN, *Lyon et les lyonnais au XVIIIe siècle* [París 1974], p. 180).

13. En els anys 1727 i 1766 aquests oficis són: ventallers, esmoladors, alfarers, barbers, batifillers, xocolaters, escultors, impressors, saboners, perruquers, pintors, rellotgers i fabricants de calces de seda.

El treball i la producció del sector secundari no regulats gremialment són molt poc significatius. La majoria dels oficis van adquirir, al començament del set-cents, l'estatut gremial, la qual cosa comporta la regulació *positiva*, sancionada per les autoritats públiques, tant del treball com del procés de producció i també de comercialització dels béns declarats com a *privatius* seus. Al llarg del segle XVIII alguns oficis no agremiats van intentar encara assolir aquest estatut. Els moliners ho aconseguen el 1744; els fabricants de calces de seda, el 1774; els saboners, el 1737; els fabricants de perruques (perruquers), el 1755; els xocolaters ho intenten, sense aconseguir-ho, a mitjan segle. Tot ofici que assoleix un cert grau de desenvolupament aspira als privilegis que institucionalitza el gremi.

La riquesa dels veïnats per a establir l'estructura ocupacional de la ciutat, en concret en allò que fa referència al sector primari i al secundari, no té el seu correlat, com ja hem indicat, en els censos de població del 1787 i del 1802. El cens de Floridablanca enregistra la població menestral sota tres úniques rúbriques: fabricants, artesans i jornalers (vegeu el quadre 3). Amb la distinció entre les dues primeres, els dissenyadors del recompte pretenien distingir entre aquelles activitats de transformació que es realitzaven en el marc productiu tradicional (artesans) de les que presentaven un caràcter innovador (fabricants). El fet cert és que aquestes subtileses no es van comprendre. Així doncs, en ambdues rúbriques s'incloueren indistintament tots aquells que es dedicaven als oficis de transformació, agremiats o

Quadre 4. *L'estructura ocupacional de València en el cens del 1802*

<u>I</u>		<u>II</u>	
llauradors	18	administració	308
jornalers	653	advocats	192
pescadors	92	metges i cirurgians	63
fàbriques, arts i oficis	10.065	boticaris	23
dones en filat, etc.	1.119	altres	6
comerciants	382	total	592
mercaders	471		
tansport	10		
total	12.810	<u>III</u>	
criats majors	204	clero secular	862
criats menors	609	clero regular	1.113
criades	3.686	total	1.975
total	4.580	<u>IV</u>	
		comunitats (pobl. instit.)	186

no. Es pot suposar que hi ha enregistrats principalment els mestres, els titulars de tallers o, almenys, els que treballant per a altri eren propietaris dels mitjans de producció. En la rúbrica de jornalers la confusió és absoluta entre treballadors amb qualificació i sense, incloent-hi els oficials de

gremi.¹⁴ El cens del 1802 (vegeu el quadre 4) presenta una nomenclatura una mica més perfilada. D'una banda, s'hi enregistren els jornalers i, de l'altra, la població dedicada a qualsevol tipus de fabricació –treball qualificat. Tanmateix, queden a l'ombra els efectius dels diversos subsectors productius i qualsevol distinció per categoria professional.

L'any 1787 la població productiva censada en els sectors primari i secundari és de 12.224 individus –els englobem davant la impossibilitat de diferenciar-ne els efectius–, mentre que l'any 1802 aquestes mateixes activitats enregistren 11.855 individus. Aquestes xifres assenyalen que la població treballadora no varia substancialment entre tots dos registres, la qual cosa concorda amb l'efectiva estabilització o petita pèrdua de població que es produeix a la ciutat a la darrereria del set-cents i a la primeria del vuit-cents.

És molt estret el marge que donen aquests censos per a establir l'evolució de l'estructura ocupacional de la ciutat; en concret pel que fa a la població dels oficis menestrals. Algunes dades procedents de fonts gremials indiquen que entre el 1766 i el 1787 es va mantenir la tendència al creixement de la població del sector secundari urbà, per bé que no amb la intensitat pròpia del període 1727-66. Gremis poc creixents, com és ara els adobers i els argenters, continuen mantenint ritmes lents d'augment dels efectius i conserven la seua peculiar estructura laboral interna, amb una escassa presència d'oficials. D'altres, en canvi, com l'art major de la seda, continuen presentant una clara tendència a l'alça en la població de mestres i d'oficials.¹⁵

La importància del comerç

La València del set-cents presenta un desenvolupament important del sector comercial, del qual és necessari valorar tant els aspectes quantitius com qualitius. El quadre 5 permet comparar els resultats que en donen els veïnats del 1727 i del 1766. S'ha de tenir en compte que aquest darrer resulta sempre defectuós a l'hora de comptabilitzar la població més pobra, atesa la finalitat amb què es va realitzar. És per això que la rúbrica de botiguers i venedors presenta una marcada anomalia a la baixa respecte a la que s'ofereix per al 1727. No oblidem que en aquest grup hi ha censat el comerç més modest format en bona part per *regaters*.

14. Si acceptàvem que la rúbrica *jornalers* enregistra exclusivament la població treballadora sense qualificació, com de fet s'ha sostingut, ens enfrontariem amb la contradicció que la població menestral, gremial i extragremial hauria disminuït de manera important des del 1766, la qual cosa és un total contrasentit. L'ús indiscriminat d'aquestes categories va dur Castelló Traver a assignar majoritàriament els jornalers del cens al treball agrícola i, doncs, a sobrevalorar abusivament el pes de la població dedicada a l'activitat agrària de dins el recinte de la ciutat.

15. F. DIEZ, *Viles y mecánicos...*, ps. 60-81.

QUADRE 5. *Activitats comercials als veïnats del 1727 i del 1766*

	1727	1766
agents i tractants	12	126
llibrers	13	21
quincallers	—	19
mercaders i comerciants	55	197
botiguers i venedors	413	320
Totals	493	583

Les dades més fiables i significatives ens ofereixen un important creixement dels agents i tractants i dels mercaders i comerciants —grup que inclou el comerciant de «porta tancada» i el de «porta oberta» de possibles—, i també un creixement significatiu dels llibrers, tot i que més modest. El creixement de la població dedicada a les activitats comercials degué créixer, en conjunt, de manera molt més intensa del que es desprèn de les dades globals d'aquests recomptes.

En el veïnat del 1727 hi ha enregistrats 18 comerciants de «porta tancada» o comerciants a l'engròs, xifra que coincideix amb la que figura en el *Llibre padró de l'equivalent* d'aquest any per al repartiment de càrregues fiscals. L'any 1805, en la matrícula del comerç a l'engròs, hi ha inscrits uns 125 individus.¹⁶ Aquestes xifres recullen el desenvolupament d'una burgesia comercial autòctona, que concentra un volum de negocis molt important i que es consolida al llarg de la centúria beneficiant-se de l'auge de la seda i, en general, del creixement de l'activitat comercial en una ciutat que, en aquest segle, duplica de bon tros la població i és el centre d'una comarca intensament poblada. Per la seua banda, els 65 comerciants de «porta oberta» que inclou el padró del 1727 passen a ser 241 el 1805. Encara que aquestes xifres siguen menys fiables que les anteriors, poden ser representatives del creixement secular preses com a valors relatius. Convé tenir present que l'activitat comercial al detall en la ciutat pre-industrial no solament descansa en aquells que han fet del comerç la seua dedicació exclusiva, sinó en la particular estructura de l'obrador gremial, que, en nombrosos casos, a més d'obrador és botiga. Aquesta característica ha de ser tinguda en compte per a entendre alguna de les particularitats de l'economia urbana pre-industrial, i també els factors de crisi del mateix sistema gremial.

16. Aquesta xifra i altres dades d'interès per a reconstruir l'evolució del comerç a la València del set-cents apareixen a R. FRANCH, *Crecimiento comercial y enriquecimiento burgués en la Valencia del siglo XVIII* (València 1986), cap. III. En aquest important treball es valora qualitativament l'evolució de la burgesia comercial valenciana, la qual evolució podria ser jutjada erròniament per l'aparent modèstia dels seus efectius.

Acabem de passar revista als diversos grups que integren allò que hem anomenat *població productiva*. Val la pena d'oferir-ne un panorama general, classificant-la segons les diferents branques de l'activitat econòmica. Les dades del quadre 6 confirmen que l'estructura ocupacional de la ciutat no es modifica substancialment en aquests anys. Tèxtil, comerç, alimentació, cuir (especialment la fabricació de calçat) i construcció són activitats econòmiques que conserven idèntica posició jeràrquica en els dos talls cronològics. La novetat més gran és el major pes específic del tèxtil, sobretot a causa del desenvolupament de la sederia. Davant d'aquesta activitat, tan decisiva en l'economia urbana de la València del set-cents, totes les altres presenten un caràcter escassament dinàmic, si per això entenem superar el seu paper de proveïdores de la població urbana en augment i, en el millor cas, de les necessitats de la població comarcal i regional.

QUADRE 6. *La població productiva de València per activitats econòmiques segons els veïnats del 1727 i del 1766*

<i>activitat</i>	<i>1727</i>	<i>%</i>	<i>1766</i>	<i>%</i>
tèxtil i vestit	1.710	37,4	4.058	49,7
comerç	543	11,8	734	9,0
alimentació	519	11,3	746	9,1
pell i cuir	461	10,0	635	7,7
construcció i fusta	338	7,4	609	7,4
metall	236	5,1	325	3,9
espart i cànem	216	4,7	317	3,8
transport	114	2,4	117	1,4
agricultura, ramaderia	95	2,0	280	3,4
oficis artístics	41	0,8	108	1,3
altres	292	6,2	231	2,7
totals	4.565	100,0	8.160	100,0

La importància dels domèstics

Per a una aproximació general al sector laboral dels domèstics a la València del set-cents només disposem de les dades que ens proporcionen el cens de Floridablanca i el del 1802. Aquest grup tan important gairebé n'és exclòs en el veïnat del 1727 i totalment en el del 1766.

L'any 1787 hi ha enregistrats a la ciutat un total de 4.160 domèstics. El 1802 la xifra puja a 4.580, amb l'avantatge que aquest cens especifica diverses categories de domèstics i els diferencia per sexes (vegeu els quadres 3 i 4). Aquestes xifres, però, no poden ser considerades plenament satisfactòries, ja que, atès el caràcter d'aquest treball subsumit en la unitat familiar, el grau

d'ocultació, encara que és impossible de determinar, degué assolir valors significatius. En qualsevol cas, queda palesa la importància d'aquest subsector laboral. Tant l'any 1787 com el 1802 els domèstics censats representen més d'una tercera part del conjunt de la població urbana que treballa en els sectors primari i secundari.

Es tracta d'una activitat majoritàriament en mans de dones, les quals, segons el cens del 1802, arriben al 80,4% de tots els efectius que l'exerceixen. Aquest subsector té un paper important en la constitució del «mercat laboral» de la ciutat pre-industrial, que es caracteritza, entre altres coses, per un fort desenvolupament dels requisits d'edat i de sexe per a l'accés a les ocupacions i per a exercir-les. El grup dels domèstics es distribueix diferencialment a les llars urbanes segons criteris econòmics i de *status*. N'hi ha un alt grau de concentració a les cases de la noblesa i de l'alta administració, on treballa la gran majoria de domèstics barons (*criats majors i menors*). Tanmateix, cal destacar la presència important de criades en cases de mestres d'ofici, amb una certa tendència a concentrar-hi les d'edats més joves, fenomen que es relaciona directament amb el baix cost del treball infantil i juvenil. Sabem que a les cases menestrals l'activitat de les criades no es reduïa a les feines estrictament domèstiques, sinó que comprenia les tasques auxiliars de l'obrador.¹⁷

Administració, professions liberals i clero

Les dades sobre administració i professions liberals que apareixen en la major part dels recomptes que utilitzem és deficient. Les dades més fiables per a estudiar aquest sector són les del veïnat del 1727, on es comptabilitzen 411 caps de família que treballen en l'administració i 262 de dedicats a les professions liberals –advocats, metges, cirurgians, escrivans, etc. Això vol dir que aquest sector dels serveis representava un 13,6% de tota la *població productiva*. El cens de Floridablanca, del 1787, comptabilitza 1.106 individus dedicats a aquestes activitats, és a dir, un 8,5% de la *població productiva*, tal com és comptabilitzada en aquest recompte. Segons aquestes xifres, sembla que hi ha una tendència a la pèrdua de pes específic d'aquests sectors a mesura que avança el segle.

Quant al clero, l'any 1727, el secular i els seus auxiliars, que són l'única població eclesiàstica censada, fan un total de 551 individus, una xifra no gaire allunyada de la que el veïnat atribueix al conjunt d'administració i de professions liberals, i això sense tenir en compte el clero regular. En el veïnat del 1766 no figura la població eclesiàstica, però és una mancança fàcilment

17. F. DíEZ, *op. cit.*, ps. 154-159.

reparable per la proximitat cronològica del cens d'Aranda (1768), que és especialment fiable pel que fa a aquest grup.¹⁸ L'any 1768 el clero secular suma 724 individus, i les comunitats religioses de muralles endins, 1.776. En el cens del 1787 no es poden comptabilitzar separatament les comunitats religioses, atès que hi apareixen censades de manera conjunta amb la població institucional. El clero regular i els seus auxiliars sumen, llavors, 649 efectius. En el cens del 1802, el clero secular i els seus dependents assoleixen la xifra de 862 individus, i la població eclesiàstica regular, 1.113 als convents de muralles endins.

Totes aquestes dades duen a una conclusió bastant perfilada. La població eclesiàstica, tant secular com regular, es mantingué estable al llarg del segle i, doncs, considerant l'important creixement del conjunt de la població urbana, el seu pes específic, des del punt de vista numèric, va disminuir. Al terme dels nostres límits cronològics, el 1802, la població eclesiàstica era el 12,1% respecte a la *població productiva*. D'acord amb el que hem exposat, se suposa que aquest percentatge serà molt més elevat a mesura que reculem cap al començament del segle. El segle XVIII ha de ser considerat com un període en què es va ajustar, d'una manera important, el gran pes de la població eclesiàstica, la qual havia experimentat en la centúria anterior un creixement valorat com a abusiu per una bona part dels nostres *arbitristes*.

La investigació de l'evolució demogràfica i ocupacional de la València del segle XVIII ens proporciona la imatge d'una ciutat amb un creixement de població molt intens en un període de temps relativament curt. Aquest creixement es basa fonamentalment en un corrent immigratori sostingut que drena cap al seu recinte una part de la sobrepoblació relativa del Regne de València i les regions dels voltants, principalment Aragó, i que fa més dens el poblament en la intricada retícula que estrenyen els seus murs. Una ciutat amb un caràcter urbà molt definit, on es barregen els grups socials i les activitats laborals i professionals, que tenen als seus carrers el seu lloc tradicional, amb una ferma segregació, fora de la seua delimitació estricta, del treball rural i d'aquells que el realitzen. Una ciutat amb un sector de transformació molt desenvolupat i intensament institucionalitzat en corporacions gremials en què destaquen els oficis de la seda, que són els principals responsables del seu caràcter industriós. Una ciutat amb una burgesia comercial que es consolida en aquest segle, en gran part a l'empara del negoci seder, amb els serveis administratius propis d'un municipalisme sòlidament fonamentat en una tradició secular i aquells que deriven de la seua condició de seu de les institucions del poder central per a la governació del regne

18. La documentació relativa al cens d'Aranda es troba a l'arxiu de la Real Academia de la Historia de Madrid, *Censo de Aranda*, Arquebisbat de València.

valencià. Una ciutat amb metges, advocats i escrivans. Una ciutat de parròquies i convents, amb una població eclesiàstica important. Una ciutat, finalment, amb un grup nombrós de domèstics que, segons les cases en què servien feien els treballs més diversos. Si bé l'anàlisi de l'estructura ocupacional en certifica el caràcter plenament pre-industrial, aquest tret no ha d'amagar, però, tot el dinamisme i les importants transformacions esdevingudes en el marc econòmic i social urbà al llarg del segle XVIII, un segle certament clau per a entendre els avatars històrics de la València del dinou.

Traducció de MIQUEL DE VAL